

AARNE ERVI SUOMALAISESSA ARKKITEHTUURISSA

Katariina Haigh (o.s. Ruokonen), kaupunginarkkitehti, arkkitehti SAFA

Lohjan lukion toiminta alkoi vuonna 1914, jolloin lohjalaiset perustivat paikkakunnan ensimmäisen oppikoulun. Lohjan Yhteiskoulun toiminta alkoi vuokratiloissa Lohjankylän Anttilan maalaistalon päärakennuksessa. Seuraavana vuonna luokkia oli jo kolme ja koulu muutti nykyisen Koulukatu 6:n paikalla sijainneeseen rakennukseen. Pian koulun johtokunta sai ostaa Anttilan tilan rakennukset ja toiminta jatkui päärakennuksessa sekä lisäksi uudemmassa rakennuksessa, joka nykyisin toimii kotiseututalona. Ensimmäinen oma koulurakennus valmistui 1916 Anttilan vanhan päärakennuksen paikalle ja laajennusosa otettiin käyttöön vuonna 1925. Arkkitehtina toimi Albert Leidenius. Rakennus tunnetaan tänä päivänä Puu-Anttilan nimellä.

Oppilasmäärän edelleen kasvaessa tutkittiin mahdollisuutta rakentaa uusi koulu samalle tontille. Arkkitehdiksi oli valittu eräs maan parhaista arkkitehdeistä, Aarne Ervi, joka oli Lohjalle suunnitellut muutamaa vuotta aiemmin seurakuntakeskuksen. Paikka osoittautui kuitenkin liian ahtaaksi, ja uusi tontti löytyi komeiden honkien hallitsemalta Pohjolanmäeltä. Rakennus valmistuessa vuonna 1954 oli ”omenakylä” vaatimaton pienimittakaavainen kauppala, joka sai näkyvälle paikalle aikansa Pohjoismaiden suurimman oppikoulurakennuksen.

Rakennus edustaa 1950-luvun suunnitteluihanteita – se on suoraviivainen, rationalistinen luomus. Aikakautta ei ole syyttä kuvattu sankariarkkitehtuurin ajaksi. 1950-luvu loi uutta aikakautta ja julkisen rakentamisen kautta kasvonsa pessyttä imagoa sodanjälkeiseen Suomeen. Uusi rakennustekniikka materiaaleineen loi entistä virtaviivaisempaa muotokieltä, ja arkkitehtuurin ja muotoilun kansainväliset vaikutteet olivat hyvin voimakkaita. Ervi olikin luomassa jälleenrakennuskauden julkisen rakentamisen uutta ilmettä ja tästä tämä nykyinen Lohjan yhteislyseon lukio on oiva esimerkki.

Koulun tilat olivat – ja ovat edelleen – hämmästyttävän avarat ja valoisat. Monilla on tuttu mielikuva siitä valotulvasta, joka syntyy kun talvisena iltapäivänä auringonvalo tulvii aulan valtavista ikkunoista lämpöisenä läpi koko pitkän rakennuksen. Aulatilojen, juhlasalin ja ruokalan avaukset ja niillä aikaansaadut pitkät näkemäakselit rakennuksen läpi tuovat luonnonvaloa rungon syvimpiinkin kohtiin. Tunnelma on ilmava mutta samalla intiimi, koska eri kerrosten aulatilat ovat mittasuhteiltaan ja näkymiltään erilaisia. Ervi olikin hierarkian ja inhimillisen mittakaavan mestari. Rakenteellinen selkeys on aikakaudelle tyypillistä ja luo myös esteettisesti kestävästä arkkitehtuurista. Selkeä rakennesysteemi tuo mukanaan paitsi valoisuuden myös muuntojouston – kantavat pilari-palkki- ja seinälinjat ovat harvassa, jolloin kevyempien väliseinien paikkoja on ollut aikojen saatossa helpompi muuttaa tarpeiden eläessä.

Pohjolanmäen koulutalo saneerattiin perusteellisesti vuonna 1988. Tällöin mm. rakennettiin entiseen hiilikellariin auditorio ja kotitalous- ja veistoluokista luovuttiin. Saneeraus tehtiin Ervin arkkitehtuuria kunnioittaen, vaikka monet muutoksista olivat merkittäviä. Useat edelleen käytössä olevista kalusteista ovat Ervin toimiston suunnittelema, mm. ala-aulan naulakot ja juhlasalin penkit, jotka muuntuvat luentosalipöydiksi. Arkkitehti Jalo Läspän suunnittelema laajennus liikuntasalin kylkeen valmistui vuonna 1999. Laajennus mukautuu vanhan osan ilmeeseen toistamalla siitä tuttuja julkisivuaiheita.

Aarne Adrian Ervi (ent. Elers) syntyi 19.5.1910 Forssassa. Hän kirjoitti ylioppilaaksi vuonna 1930 ja valmistui arkkitehdiksi Teknillisestä korkeakoulusta vuonna 1935. Ervi työskenteli nuorena, heti valmistuttuaan Alvar Aallon arkkitehtitoimistossa avustajana mm. Viipurin kirjaston suunnittelutyössä. Aallon tärkeänä avustajana hän olikin nopeasti mukana kansainvälisen arkkitehtuurin ytimessä ja suomalaisen modernin arkkitehtuurin kokemassa nosteessa.

Uusi aikakausi oli koittanut maailmalla: arkkitehdeille ihanne modernista elämästä tarkoitti paitsi kaupungistumista, uutta elämäntyyliä ja uusia standardeja, myös ”koneromantiikan” estetiikkaa. Muotoilun esikuvina toimivat uusimmat tekniikan saavutukset kuten autot, laivat ja lentokoneet. Uudistuvan rakennustekniikan myötä hylättiin ornamenttiikka ja tilalle tulivat pelkistettyä muotokieltä luoneet teräsbetoni ja uusi pilari-palkki-järjestelmä.

Kuin itsestään selvyytensä Ervi nousi 1930-luvun puolivälin paikkeilla arkkitehtien kärkijoukkoon Suomessa. Oppi-isänsä Aalto oli funktionalismin uudistaja. Aallon opit näkyivätkin voimakkaasti yksityiskohtia myöten Ervin varhaisissa omissa suunnittelutyöissä. Oman toimiston Ervi perusti vuonna 1938. Ensimmäisiin suunnittelukohteisiin lukeutuu mm. funkkishenkinen Lauttasaarentie 7:n asuinrakennus Helsingissä.

Karuja sotavuotia seurannut jälleenrakennuskausi synnytti 1940-luvulla modernin romantiikan tyyliuunnan, jota kutsutaan myös "förtitalismiksi". Muotokieli oli selkeää, mutta luonnonmukaisten materiaalien kuten liuskekiven, puun ja turvekattojen käyttö yhdessä pitkien räystäiden kanssa loivat pehmeää vaikutelmaa ja inhimillistä mittakaavaa. Sisä- ja ulkotilan visuaalista yhteyttä korostettiin materiaalien jatkuvuudella. Vapaamuotoiset kalustetut pohjapiirrokset alleviivasivat sympaattista kokonaisuutta. Vuonna 1950 valmistunut Ervin suunnittelema Lohjan seurakuntatalo edustaa tätä aikakautta. Sisäänkäynti rakennukseen muodostuu mielenkiintoiseksi tilasarjaksi: Kirkkokentän julkinen ulkotila muuntuu edustan portiikkiaiheesta puolijulkiseksi sisäänkäyntipihaksi, ja edelleen yksityiseksi sisätilaksi. Umpinaisten ulko-ovien takaa avautuu luonnonvaloa tulviva näkymä aulan kautta tilasarjan sydämeen, kauniin vehreälle sisäpihalle, johon avautuvat näkymät sisätiloista. Läheinen suhde luontoon ja maiseman huomioon ottaminen onkin kaikissa töissä ollut Ervin suunnittelun lähtökohtana. Hänen tavoitteenaan oli kokonaisuus, jossa mittakaavaltaan ja toiminnaltaan inhimillinen rakennus sopeutuu harmonisesti ympäristöönsä.

Oulujoen monumentaaliset voimalaitokset vuosilta 1941-1957 ovat Ervin kenties merkittävin suunnittelukokonaisuus. Sotakorvausvelvoite aiheutti nopeasti kasvavaa sähkönkulutusta, kun konepaja-, laivanrakennus- ja valimoteollisuus takoivat tuotteitaan. Imatran Voimalle tämä merkitsi laajoja rakennustehtäviä. Jykevää klassisoivaa funkkista edustava Pyhäkosken voimalaitos otettiin käyttöön vuonna 1949. Koskimaiseman muutos oli raju, mutta ympäristö toteutettiin huolella. Uudistusmielisyys rakennustekniikassa alkoi näkyä. Hanke aloitettiin käsipelillä, mutta pian otettiin kaivinkoneet ja kuljetuskalusto käyttöön massojen siirtelyssä. Betonitekniikka oli vaativaa ja Pyhäkoskella toimivatkin oma betoniasema ja koelaboratorio.

Suunnittelutehtävät ulottuivat myös voimalaitosten yhteyteen toteutettuihin asuinalueisiin, joista erityisesti Pyhäkosken huvilamaisessa vierasmajassa ovat förtitalismin pehmeät piirteet parhaimmillaan. Sisätiloissa korostuu yhteys ulkopuolen jokimaisemaan ja rakennusten lämminhenkiset materiaalit tuntuvat ikään kuin sulavan osaksi ympäröivää luontoa. Mittasuhteet ovat ilmat, tunnelma intiimi ja ilmapiiri kodikas.

Imatran Voimalle Ervi suunnitteli myös Kampissa sijaitsevan toimitalon, Voimatalon, joka valmistui 1952. Rakennus on esimerkki hyvin korkealaatuisesta betonirakentamisesta sekä varhaisesta elementtien käytöstä julkisivuissa.

Ervi oli aktiivisesti mukana sotien jälkeisessä standardisoimistyössä. Suomen arkkitehtiliitossa huolestuttiin heti talvisodan jälkeen jälleenrakentamisen laadusta, sillä Ruotsin lahjatalojen pystytyksessä ja tonteille sijoittelussa oli ilmennyt ongelmia. Ongelmia oli myös ilmennyt muiden rakennustyyppien ja asemakaavoituksen ammattitaidottoman toteuttamisen johdosta. Arkkitehtiliitto perusti vuonna 1941 jälleenrakennustoimikunnan, jonka tärkein tehtävä oli jälleenrakennustyön ja erityisesti rakennusalan standardisoinnin organisointi. Toimikuntaan kuuluivat Ervin lisäksi aluksi eturivin arkkitehdit Otto-livari Meurman, idean isä Alvar Aalto, Aulis Blomstedt, Yrjö Lindegren ja Viljo Revell.

Standardisoinnin tarpeellisuudesta huolimatta pyrittiin pitämään mielessä, ettei rakennus ole pelkkä suoja, eikä sitä voi ajatella pelkkänä teknisenä tehtävänä, vaan sen tarkoitus on paljon vaikeammin määriteltävissä. Siksi standardisointia pyrittiinkin toteuttamaan ns. joustavan standardisoinnin idean mukaisesti – ei standardisoitu kokonaisuutta vaan "soluja" - rakennusosia. Jälleenrakennustoimiston toiminnan laajenemisen takia nimi muutettiin 1947 SAFA:n Standardisoimislaitokseksi ja 1972 Rakennustietosäätiöksi, jona se myös nykyään toimii.

1950-luvun Suomessa pyörät alkoivat taas pyöriä. Sotakorvaukset Neuvostoliitolle olivat loppusuoralla ja kansalla oli uskoa ja voimaa uuteen nousuun. Olympialaisiakin odotettiin. Leivästä ei enää ollut pulaa, mutta asunnoista kyllä. Kansalaisjärjestöt kyllästyivät valtiovallan ja kuntien aikaansaamattomuudelle asuntoasioissa. Asuntosäätiö- niminen yhteisö perustettiin ratkomaan asuntopoliittisia ongelmia ja viitoittamaan teitä uudelle suomalaiselle yhdyskuntasuunnittelulle. Aloitteentekijänä toimi Väestöliitto, jonka toiminnanjohtajana oli varatuomari Heikki von Herzen. Näistä lähtökohdista nopeasti syntyi ajatus ihanteellisesta puutarhakaupungista Väestöliiton juuri ostamille Hagalundin maille Otaniemen teekkarikylän ja Westendin välimaastoon.

Ervi voitti Tapiolan keskustasta järjestetyn suunnittelukilpailun hän vuonna 1954 ehdotuksellaan "Don Hertenin kylä". Ervin ratkaisun ytimenä oli suuren sorakuopan kohdalle sijoitettu keskusallas, jonka länsipuolelle pääosa keskustan rakennuksista sijoittui. Keskustaa leimasivat aukkioiden sarjat. Aukkioiden äärelle sijoittuivat erilaiset kulttuuri- ja liike-elämän toiminnot ja rakennukset sijoittuivat luontevasti

syntyneiden kulkureittien varrelle. Tapiolasta tuli modernin eurooppalaisen yhdyskuntasuunnittelun kulmakivi, puutarhakaupunginosa, jota ammattilaiset ympäri maailmaa edelleen tulevat katsomaan.

Ervi sai Tapiolasta useita myöhempiä suunnittelutoimeksiantoja. Hänen kädenjälkensä näkyy mm. kokeilunhalua henkivässä Keskustornissa, joka valmistui 1961. Toimistonsa muille suunnittelijoille Ervi antoi ohjeeksi "kevyttä, valoisaa, ilmavaa". Ervin mukaan Keskustornin pitää "seistä kevyesti kuin villakoira". Toteutus sisälsi rohkeutta, jopa riskejäkin rakenteissa ja materiaaleissa: esimerkiksi julkisivulevyiksi valittiin ensi kertaa peltikasetit. Siksi rungon ulkopuolisten pilareiden materiaaliksi valittiin teräs. Ervi suunnitteli Tapiolaan myös mm. uimahallin (1965), Heikintorin tavaratalon (1969) ja lukuisia asuinrakennuksia.

Ervin myöhempää tuotantoon kuuluvat mm. Turun yliopiston rakennukset Vesilinnanmäellä (1956-59) sekä Helsingin yliopiston Porthania-rakennus (1957), joka oli maamme ensimmäinen elementtirakennus ja Euroopan mittakaavassakin edelläkävijä. Töölön kirjastoa suunniteltiin jo 1950-luvun lopulla, mutta rakennus valmistui vuonna 1970.

Paitsi rakennuksia Ervi suunnitteli myös suuren määrän sisustuksia mm. laivoihin. Hän toi "laiva-arkkitehtuurin" kuten köysikaiteet ja muut yksityiskohdat myös rakennuksiin. Erviä kutsuttiin myös "Muovi-Arskaksi". Hän oli aina innostunut uusista asioista, ja esimerkiksi muovin käyttöönottoa rakennusosiin on Suomessa pidetty hänen ansionaan. Ensimmäisenä hän kokeili niitä omassa talossaan, joka sijaitsee Helsingin Kuusisaarella meren rannalla. Villa Ervi on ollut suomalaisen asumisen ihanne ja idylli, jota on esitelty laajasti alan lehdissä eri puolilla maailmaa. Rakennus sisältää lukuisia teknisiä innovaatioita mm. talon laajennettavuudessa, rakennusosien esivalmistuksessa ja lämpötaloudessa. Esimerkiksi sähkölämpöä kokeiltiin lattialämmön lisäksi mm. lämminvesisäiliöön, saunan kiukaaseen, kuumamankeliin, auton moottorin lämmitykseen ja jopa kukkapenkin kevätlämmitykseen.

Ervi oli herrasmies, joidenkin mielestä oikea charmeur. Hänen persoonansa oli innoittava ja elämänsä rakennusaineena oli suomalaisittain harvinaislaatusesti ilo. Hänen arkkitehtuuriinsa tämä luonne heijastui selkeästi keveytenä ja ilmavuutena. Toisaalta Ervi oli myös vaatimaton ja nöyrä. Tätä kuvanee hänen asenteensa Tapiolan suunnittelijana – hän piti itseään vain Asuntosäätiön antamien ohjeiden toteuttajana. Ervi ei myöskään kärsinyt kateudesta ammattiveljiään kohtaan, vaan pystyi antamaan rehdin tunnustuksen aina, kun siihen oli tarvetta. Ervin toimisto Eteläranta 2:ssa oli maailmankuulu. Sinne pyrittiin töihin monista maista. Toimistossa vallitsi kiireistä huolimatta lämmin ja huumorintajuinen ilmapiiri. Tarinan mukaan joka torstai, kun Ervin puoliso näyttelijä Rauni Luoma tuli Kansallisteatterista, tarjottiin myöhäisillallinen punaviinin kera. Vapaa-aikoinaan Ervi matkusti paljon ja harrasti valokuvausta.

Oman toimiston lisäksi Ervillä oli urallaan muunlaisiakin työtehtäviä. Ervi toimi vuosina 1937–38 Taideteollisuuskeskuskoulun (nyk. Taideteollinen korkeakoulu) erikoisopettajana ja 1935 Teknillisen korkeakoulun asemakaavaopin assistenttina. Rakennusoppia hän opetti vuosina 1944–45. Vuosina 1965–69 Ervi työskenteli Helsingin kaupunkisuunnitteluvirastossa virastopäällikkönä. Hänelle myönnettiin professorin arvonimi 1967. Ervi oli myös American Institute of Architects -järjestön ja Unkarin arkkitehtiliiton kunniajäsen sekä Stuttgartin yliopiston kunniatohtori. Ervi kuoli Helsingissä syyskuun 26. päivänä vuonna 1977.

Kirjoitus perustuu kirjoittajan Studia generalia -sarjan luentoon 25.10.2004 Lohjan yhteislyseon lukiolla.